

Останійовська І. І.,
кандидат педагогічних наук
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк

Постановка проблеми. У процесі еволюції суспільства постійно змінювались основні фактори його розвитку, цінності, вартість тих чи інших продуктів (як матеріальних, так і духовних). Останні десятиліття відзначаються стрімким розвитком інформаційних технологій. Саме цей факт зумовив переосмислення засад виховання особистості, здатної ефективно соціалізуватися у сучасному світі. Однією із необхідних умов цього є формування інформаційної компетентності. Важливою складовою даного процесу є розумове виховання, оскільки воно спрямоване не тільки на загальний розвиток інтелекту, але й виховує риси необхідні для ефективного навчання і самоосвітньої діяльності. Тому перед освітянами постає завдання дослідити умови успішної виховної діяльності у вказаному напрямі, знайти та запровадити технології, які дозволять досягнути поставленої мети. Мультимедійні педагогічні технології, за умови методично правильного їх використання, можуть бути розв'язком цієї проблеми.

Аналіз наукових праць присвячених використанню сучасних інформаційних технологій навчання і мультимедійних зокрема та навчально-виховної практики їх застосування у початковій школі для розумового виховання дозволив встановити цілу низку проблем. Серед них можна виділити: відсутність повного сучасного поняттєвого апарату і наукового підґрунтя у контексті даної проблеми, невідповідність рівня сформованості інформаційної компетентності педагогів вимогам сучасної освіти, нестачу методичних матеріалів та дидактичних розробок тощо. Це й спричинило вибір теми дослідження та зумовило його актуальність.

Аналіз досліджень і публікацій. Загальні питання інформатизації суспільства та її впливу на систему освіти досліджували Є. Дробков, А. Єршов, Т. Корнєєва, В. Кремень, Г. Радчик, Ю. Семків. Різні аспекти сучасних інформаційних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання і мультимедійних педагогічних технологій зокрема розглядали В. Андрієвська, В. Грищенко, В. Монахов, Н. Морзе, К. Нісімчук, О. Пехота, О. Рибалко, О. Спірін, Н. Олефіренко, О. Пометун. Проблемам розумового виховання присвячені праці таких вчених, як: А. Артеменко, П. Гальперін, О. Кононко, Г. Костюк, А. Макаренко, В. Сухомлинський; її розробку продовжено у дослідженнях І. Беха, П. Вербицької, Н. Волкової, П. Ігнатенка, В. Іови, А. Кузьмінського, З. Слєпкань, О. Сухомлинської, Н. Шунди та ін.

Метою даної статті є аналіз можливостей використання педагогічних мультимедійних технологій у процесі розумового виховання молодших школярів. Для досягнення поставленої мети нами вирішено такі завдання: 1) актуалізовано поняття розумового виховання молодших школярів в умовах інформаційного суспільства; 2) детально досліджено різноманітні аспекти використання мультимедійних технологій у навчально-виховному процесі; 3) обґрунтовано доцільність та ефективність використання засобів мультимедіа для проведення розумового виховання у початкових класах.

Виклад основного матеріалу. Людина – істота суспільна. Це означає, що незалежно від наших бажань, ми постійно повинні вступати у різноманітні відносини з оточуючими. Для того, щоб отримати максимальну користь від цих контактів, особистості потрібно максимально відповідати вимогам сучасного оточуючого її соціуму. Формування потрібних якостей відбувається у процесі виховання. Таким чином, виховання (у широкому розумінні) – це тривалий, складний і багатогранний процес формування особистості, створення найбільш оптимальних умов для фізичного, психологічного, культурного і соціального розвитку. Як зазначає А. Кузьмінський, метою виховання є всебічний гармонійний розвиток особистості [3, с. 50]. Всебічність означає формування якостей, які відповідають вимогам належного рівня морального, фізичного, психологічного і психічного, інтелектуального розвитку індивіда. А гармонійність – доцільність у поєднанні та рівневій взаємодії цих якостей із метою досягнення найбільшої відповідності виховному ідеалу, який існує у даному суспільстві. Вказані складові становлять нерозривну і взаємозамінну систему. Це означає, що вилучення або акцентування чи нівеляція якоїсь із них, призводить до викривлення результату, тобто особистість не зможе ефективно соціалізуватись і, у кращому випадку, відчуватиме себе некомфортно серед оточуючих.

Виховання особистості – одне із найбільш складних питань педагогічної науки, тому у статті ми обмежимось тільки розумовим вихованням. Його важливість впливає із завдань, на вирішення яких воно спрямоване:

- 1) оволодіння знаннями, навичками і уміннями;
- 2) розвиток інтелектуальних можливостей;
- 3) формування наукового світогляду;
- 4) оволодіння методами пізнавальної діяльності;
- 5) формування культури розумової праці [1, с. 113–114; 3, с. 52].

Хибною є думка, що сутність розумового виховання полягає тільки у засвоєнні певних відомостей (термінів, символів, числових даних, дат, імен тощо та існуючи між ними взаємозв'язків), оволодінням основними логічними операціями (аналіз, синтез, порівняння тощо) та розвитку умінь і навичок роботи з інформацією. Конструктивно процес виховання можна розділити на три складові-рівні когнітивний, афективний (емоційно-чуттєвий) і діяльнісний. На кожному з цих рівнів відбувається формування відповідних навичок та умінь реакційної діяльності (рис. 1).

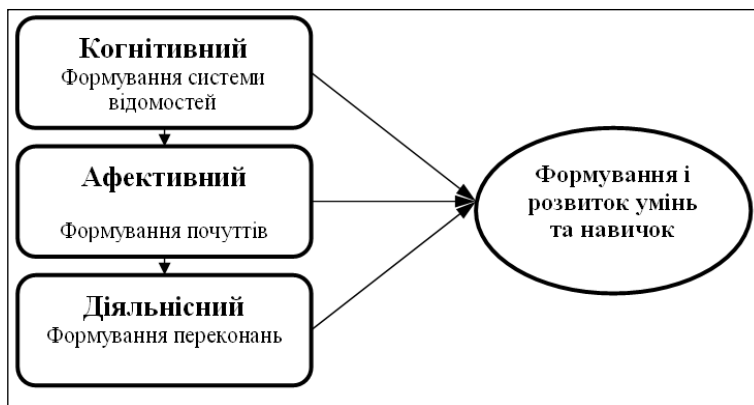

Рис. 1. Структурна схема розумового виховання

Як видно зі схеми (рис. 1), когнітивна складова є базовим рівнем. Наступним кроком у виховному процесі є формування почуттів, оскільки інформація, яка не викликає емоційного відгуку у свідомості учня, гірше розуміється і швидко забувається, залишає його байдужим; і навпаки – знання, які збуджують переживання, переходять у переконання: спонукають до формування стійкої реакційної діяльності. Крім того, проходження школярем кожного із рівнів повинні обов'язково супроводжуватись опануванням відповідних умінь та навичок. Показниками ефективності розумового виховання також є високий рівень культури розумової праці та сформованість наукового світогляду. Культура розумової праці складається із умінь раціонально складати і режим розумової роботи і дотримуватись його, точно і акуратно виконувати всі операції, підтримувати порядок на робочому місці тощо. Вона передбачає вироблення у школярів якостей, необхідних для засвоєння знань у будь-якій галузі: вміння зосереджено й уважно працювати, долати труднощі; розвиток пам'яті та використання різних її видів – логічної, моторної, зорової; вести спостереження і записи; контролювати себе, застосовувати отримані знання та уміння у різних умовах [1, с. 113–114]. Науковий світогляд – це цілісна система понять, поглядів, переконань і почуттів, які визначають ставлення людини до оточуючої дійсності й самої себе. Його основу становлять погляди і переконання, сформовані на основі знань про природу та суспільство, які є внутрішньою позицією особистості. Йому властиві правильне бачення минулого і сучасного (наукової картини світу), здатність передбачати розвиток подій і явищ природи і суспільства, гуманістичний характер [1, с. 113–114]. Перетворення знань у світоглядні погляди і переконання тісно пов'язані з формуванням в учнів молодших класів системного, відповідного нормам суспільства ставлення до дійсності та до себе. Тому виховна робота повинна передбачати створення умов, у яких кожен школяр отримав би змогу виявити своє ставлення до подій, явищ. Тобто, за словами Я. А. Коменського, педагог повинен подобно до годівлі та зігріванню тіла, для того щоб воно росло та розвивалося, давати поживу молодій душі, щоб вправи переросли у мудрість, чесноти, порядність [2, с. 34]. Це сприятиме формуванню єдності слова і діла, світогляду і поведінки, реалізації активної життєвої позиції особистості. Оскільки світогляд є системою наукових, політичних, соціальних, філософських, правових, естетичних, моральних і т. п. понять, поглядів та переконань, які визначають ставлення людини до навколишнього світу і до себе, кожен шкільний навчальний предмет є складовим елементом єдиного цілого. Таким чином, учитель-класовод може успішно формувати світогляд учнів 1–4 класів, якщо він реалізовуватиме у навчально-виховному процесі навчання міжпредметні зв'язки використовуючи сучасні навчально-виховні технології.

Розглянемо засоби, які дозволяють учителям молодших класів проводити розумове виховання в реаліях сьогоденної освіти. Слід зазначити, що в учнів початкових класів ще досить сильно розвинене образне мислення (абстрактне тільки формується), а ігрова діяльність посідає значне місце поряд із навчальною. Тому результативними для навчальної і виховної роботи будуть засоби, які дозволяють максимально візуалізувати матеріал та несуть ігровий характер. Значною мірою цими ознаками володіють засоби, що базуються на досягненнях сучасних комп'ютерної науки і техніки. В освітній сфері для їх означення вживають термін «сучасні інформаційні технології навчання (СІТН)». Детальніше зупинимось на мультимедійних педагогічних технологіях. У психолого-педагогічній науці часто вживають термін «мультимедійні технології», для означення педагогічних технологій, основними технічними засобами яких є мультимедійні (проектори різних видів, мультимедійні комп'ютери, мультимедійні дошки, відеоконспекти тощо). Проте, ми вважаємо цей термін нечітким, оскільки він бере до уваги тільки технічну складову технології, дещо нівелюючи освітньо-методичну. На нашу думку, у даному контексті доцільніше використовувати термін «педагогічні мультимедійні технології». Для актуалізації їх означення скористаємось означенням педагогічної технології, запропонованим М. Кларінім, згідно якого «педагогічна технологія означає системну сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, використовуваних для досягнення педагогічної мети» [4, с. 23]. Та означенням поняття мультимедіа: мультимедіа (англ. *multi* – багато + *media* – середовище) – поєднання спеціальних апаратних засобів і програмного забезпечення, що дозволяє на якісно новому рівні сприймати, переробляти і надавати різноманітну інформацію: текстову, графічну, звукову, анімаційну, телевізійну тощо [4, с. 170]. Таким чином мультимедійні педагогічні технології – це системна сукупність і порядок функціонування усіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, які використовуються для досягнення педагогічної мети, технічною основою яких є поєднання спеціальних апаратних засобів і програмного забезпечення, що дозволяє на якісно новому рівні сприймати, переробляти і надавати текстову, графічну, звукову, анімаційну, телевізійну і т. п. інформацію. Компактніше дане означення сформулюємо у наступному вигляді: «Мультимедійні педагогічні технології – це педагогічні технології, на основі сучасних інформаційних технологій навчання, технічною базою яких є засоби мультимедіа».

Сьогодні учителі молодших класів найчастіше використовують навчальні презентації і навчальні фільми. Оскільки створення дидактичних фільмів вимагає наявності певного спеціалізованого програмно-технічного комп'ютерного обладнання і володіння навичками роботи з ними, то у навчально-виховному процесі, як правило, використовують уже готові продукти. Педагоги частіше застосовують дидактичні презентації створені у прикладній програмі Microsoft PowerPoint.

Розглянемо ефективність використання педагогічних мультимедійних технологій для розумового виховання молодших школярів на когнітивному, афективному та діяльнісному рівнях. Слід зазначити, що для досягнення мети

розумового виховання, мультимедійні дидактичні продукти обов'язково повинні супроводжуватись поясненнями учителя. Таким чином, дидактичний фільм, і навчальна презентація – це тільки супровід, ілюстрація пояснень педагога.

Когнітивний рівень є базовим, оскільки без структурованої системи відомостей та уявлень про дійсність і прийоми діяльності з її складовими дитині буде важко уявити, сформулювати і втілити у життя відповідну емоційно-діяльну модель поведінки. За допомогою дидактичних презентацій учитель може значно полегшити процес подання нових знань. Це зумовлюється можливістю швидко створювати якісну наочність засобами мультимедіа. Наприклад, при вивченні поняття площі та способів її вимірювання, замість папетки можна використовувати тематичну презентацію (рис. 2 (а), рис. 2 (б)).

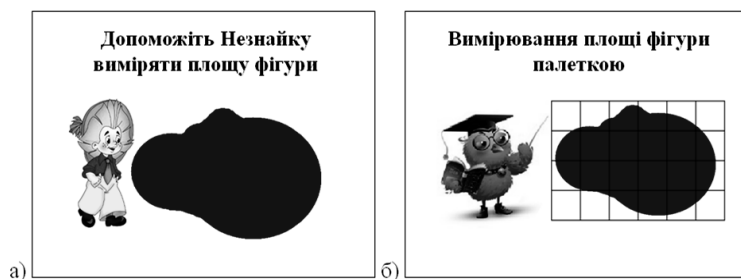

Рис. 2. Фрагмент навчальної презентації для вивчення поняття площі та способів її вимірювання

Демонстрація супроводжується бесідою, під час якої учитель спочатку ставить проблему вимірювання площі деякої криволінійної фігури (рис. 2 (а)), а потім пояснює, як її вирішити із використанням папетки (рис. 2 (б)). За допомогою слайдів словесна інформація підкріплюється її візуальним образом. Таким чином, учні отримують та аналізують відомості кількома органами чуттів одночасно, що сприяє кращому їх сприйманню, засвоєнню і розумінню.

Використання мультимедійних педагогічних технологій також є результативними для формування емоційної складової розумового виховання. Використовуючи презентації учитель апелює не тільки до необхідності вивчення нового матеріалу з метою підвищення власного інтелектуального рівня школярів, але й до їх морально-етичних почуттів. Наприклад, із фрагменту презентації (рис. 2), аргументація можна базувати на співчутті, бажанні допомогти Незнайкові, прагненні не бути схожим на цього казкового героя тощо. Пережиті емоції спонукають дітей до активної навчальної діяльності, стимулюють пізнавальний інтерес.

Діяльнісний рівень базується на двох попередніх: інформація становить базу, а емоції – рушійну силу, стимул до відповідної реакційної діяльності. Таким чином, отримані знання формують необхідну інформаційну систему, яку складають поняття, відношення між ними і відомості про прийоми їх аналізу та обробки, а пережиті емоції обґрунтовують необхідність діяльності та спонукають до її проведення (наприклад, вивчення нових понять, виконання вправ, виявів творчості та фантазії у процесі навчання, намагання знайти й освоїти нові відомості самостійно тощо).

Висновки. Оскільки можливості мультимедійних педагогічних технологій дозволяють одночасно впливати на кілька органів людських чуттів одночасно, то вони значно посилюють сприйняття та розуміння інформації, підсилюють її емоційний ефект, спонукають школярів до активної реакції. Таким чином методично правильно використані засоби мультимедіа значно підвищують ефект розумового виховання на когнітивному, афективному та діяльній рівнях. Проте, проведена робота не вичерпує усіх аспектів проблеми. Детальнішого дослідження потребують педагогічні умови ефективного використання мультимедійних технологій виховання; розробка методики їх використання у навчально-виховному процесі початкової школи.

Резюме. У статті актуалізовано поняття виховання та мультимедійних педагогічних технологій. Конкретизовано поняття розумового виховання, описано його складові. Виділено та коротко охарактеризовано три рівні розумового виховання: когнітивний, афективний, діяльнісний. Доведено та проілюстровано прикладом ефективність використання мультимедійних педагогічних технологій для реалізації розумового виховання на вище вказаних рівнях. Окреслено перспективу подальших досліджень. **Ключові слова:** виховання, розумове виховання, інформаційні технології навчання, мультимедійні технології, педагогічні мультимедійні технології, початкова школа.

Резюме. В статье актуализированы понятия воспитания и мультимедийных педагогических технологий. Конкретизировано понятие умственного воспитания, описаны его составляющие. Выделено и коротко охарактеризовано три уровня умственного воспитания: когнитивный, аффективный, действенный. Доказана и проиллюстрирована примером эффективность использования мультимедийных педагогических технологий для проведения умственного воспитания на выше указанных уровнях. Очерчены перспективы последующих исследований. **Ключевые слова:** воспитание, умственное воспитание, информационные технологии обучения, мультимедийные технологии, педагогические мультимедийные технологии, начальная школа.

Summary. Notions of education and multimedia pedagogical technologies are actualized in the article. Notion of mental education is specified, his constituents are described. It is selected and it is shortly described three levels of mental education: cognitively, emotional, effective. It is proved and illustrated by an example the efficiency of the use of multimedia pedagogical technologies for conducting of mental education at the higher indicated level. The prospects of subsequent researches are outlined. **Keywords:** education, mental education, information technologies of teaching, multimedia technologies, pedagogical multimedia technologies, primary school.

Література

1. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. / Наталія Павлівна Волкова. – 3-тє вид., стер. – К.: Академвидав, 2009. – 616 с. – (Альма-матер).
2. Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И. Г.: Педагогическое наследие: [Текст] / Сост. В. М. Кларин, А. Н. Джурицкий. – М.: Педагогика, 1988. – 416 с. – (Б-ка учителя).
3. Кузьмінський А. І. Педагогіка: Підручник / Анатолій Іванович Кузьмінський, Віталій Лукич Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 418 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).
4. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За ред. О. М. Пехоти. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 225 с. – Бібліогр. в кінці розд.